

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח

מסכת בבא בתרא - דף קטז

עיונים על הדף

קוּחַהּ של תפילה

הביאה הגמ' כמה מימרות שאמר רבי פנחס בן חמא, הענין השלישי שנזכר בשמו, כל שיש לו חולה ילך לחכם ויבקש רחמים שנאמר "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה".

במשמעות דברי הרשב"ם עולה, שזכותו של החכם, כוחו בתפילה יועיל להעביר מדת הדין ויועיל להצלת החולה. שכתב הרשב"ם בביאור איש חכם יכפרנה היינו יקננה, לשון כפרה משמש בלשון קינות. ואפשר שזה אף כוונת רבנו גרשום שכתב, ילך אצל החכם והוא יכפרנה שמבקש רחמים והוא יצילנו. למדנו מדבריהם שהחולה ילך לחכם ותפילת החכם תועיל ותעזור.

אמנם בדברי המאירי מובאר שהחולה עצמו יתיר עצמו מחוליו, אלא שהחכם ילמד אותו דרך התפילה, וז"ל "לעולם יהא לבו של אדם בטוח שהתפלה כשהיא נעשית כתקנה מטלת את הגזרה ומי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו או אחד ממיני הצרות ילך אצל חכם וילמוד הימנו דרכי התפלות ויבקש רחמים שנאמר חמת מלך וכו' ואיש חכם יכפרנה". עכ"ל.

למדנו שכח התפילה להפוך מדת דין למדת רחמים, בודאי כח תפילה של הצדיק שנאמר שתפילת הצדיקים נחשבת ל"עתר" לפני הקב"ה. על הגמ' בסוכה (דף א) שתפילת צדיק היא כעתר. ואמר רש"י (ד"ה למה נמשלה) שמצינו "ועתר יצחק אל ד'" ואח"כ "ועתר לו". מובאר במדרש רבה (בראשית פרשה סג אות ה) "ועתר יצחק לד' לנכח אשתו, רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר ששפך תפלות בעושר, ר"ל אמר שהיפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרא דאפיך אידרא". מובאר להדיא שכח "עתר" הוא להפוך למידת רחמים.

מבאר רבינו בחיי (שם) מהות "עתר" של תבואה להפוך את התבואה מלמעלה למטה ואח"כ מלמעלה למטה. כך הוא האדם המתפלל מחשבתו עולה לשמי שמא אה"כ מוריד את השפע למלמעלה למטה.

אמנם רש"י על התורה על הפסוק הנזכר ב"ה הרבה והפציר בתפילה". ע"פ המבואר בגמ' בברכות, אחד מתנאי התפילה לחזור ולהתפלל שאמרו (שם לב) אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר "קוה אל ד' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ד'". כאשר מבקש אדם דבר מה מחבירו, בקשתו מתייחסת לדבר מסוים. לכן כאשר מרבה בהפצרות, לא רצוי ולא ראוי. אולם כאשר מבקש מהקב"ה זה לא לצורך דבר מסוים אלא התפילה היא הכוונה "לו לבדו ראוי להתפלל וזן ראוי להתפלל לזולתו", היינו המלכת הקב"ה על העולם, ידיעה והכרה שמלכותו בכל משלה, אין עוד מלבדו וכו'. לכן יש להרבות בתפילה כי קודשא בריך הוא מתאוה לתפילתן של ישראל. שמעונין הוא להיטיב עם ברייתו וצורת הנתינה תלויה בתפילה.

הבאנו בעיונים על הדף בבא מציעא פה, את הנושא של כח התפילה, והחובה להתפלל, מובאר שם בגמ' שאליהו הנביא יאמר לשיעורו של רבי בראש חודש, וביאר את האמירה שהיה צריך להעמיד את האבות הקדושים לתפילה, ולא העמידם ביחד כדי שלא יקרבו את הקץ. וכאשר שמע רבי דבר זה ושרבי היא הוא המיוחד בתפילה גזר תענית והוריד את רבי חיאי ובניו כדי שיעמדו בתחנונים. והבאנו שם את קושייתו של ראש הישיבה הגרא"ל שטיינמן שליט"א ששיעור בביתו ביום ו' עש"ק במזבז, ערב ראש חודש סיוון תשס"ט.

כאמור, באותו ראש חודש אליהו הנביא יאמר לשיעורו של רבי, וביאר אליהו הנביא שהיה רסוק להקץ את האבות לתפילת ראש חודש ולאחר מיכן להשכיבן חזרה למנוחתן, ולא העמידן ביחד, כי תפילה משותפת של האבות כל כך חזקה שעשויה להביא את הגאולה בטרם הזמן שהקב"ה חושב כזמן הראוי לגאולה.

רבי התפעל מידיעה זו על כח תפילת צדיקים משותפת, וזם תפילת רבים של רבי חיאי ובניו, כפי המסופר אכן פעלו בכח תפלתן שנענו על אחר בירידת גשמים, עד שבשמיים נרעשו מי גילה הסוד וכו'.

ויש להקשות, אחרי שרבי ראה שמשמים מעבים, ועתה זה לא הזמן הראוי לגאולה, והראיה שאליהו הנביא לא העמיד את האבות לתפילה ביחד, כדי שלא יועילו ברחמים, א"כ מדוע יזם את תפילת רבי חיאי ובניו.

תירץ הגרא"ל שליט"א, יסוד גדול המחיים לא חייבים להתפלל!!! אבל החיים חייבים להתפלל, לכן סבר רבי שיש לכנס את רבי חיאי ובניו לתפילה. לא מוטל על האבות הקדושים לעמוד בתפילה, וכן אליהו הנביא הוא מלאך, אינו חייב להתפלל, ויש עליו הייתה תביעה שגילה את הסוד. אבל אנו החיים על פני האדמה חובתנו היא זכותנו לעמוד ולהתחנן על צער השכינה על שכינה שבגלות, שנזכה מהרה לבנית בית המקדש.

ואפשר לומר עוד, אמנם ראה רבי שמעכבים שמחיים, אך תפילות של מי שאינו בן אנוש מי אמר לנו שהם בדרכי התפילה.

תפילה פועלת מכם מצאות בעולם, כפי שחידש המהרש"א בקידושין (כט, ב) במעשה שהובא שם, בעירו של אביי היה שד בעל שבע ראשים שהיה בבית הנכסת שמוץ לעיר, ולא יכלו להתגבר עליו. כאשר הגיע רב יעקב לעירו של אביי, אמר אביי שלא יתנו לרב יעקב לישן בביתם כדי שיוצטרך לישן בבית

הכנסת, ובכח תפילתו יהרוג את השד. שאל המהרש"א והרי אין סומכים על הנס וכו', ביאר המהרש"א תפילה עוזרת בדרך הטבע!!! כך הקב"ה הטביע בעולם שדבקות בבורא יתברך זה ע"י תפילה! זה פתרון לשלל בעיות ומצוקות שנגעים לאדם כדי שישבו לבוראו. ע"כ אין כאן ניכוי זכויות מחמת שעשו לו נס.

ואפשר שזה כוונת רבי להעמיד בתפילה את רבי חיאי וכו', שכך הוא הדרך, תפילה של בני אנוש של האנשים המחויבים בתפילה זה דרך הטבע, שכך ציווה הבורא.

להשלים את דברי הסוגיא היה מקום ללבן את הנושא של תפילה אצל קברי האבות, קברי תנאים והאמוראים הקדושים, וקברי הצדיקים שהלכו לעולם האמת. בגמ' בסוטה (לד, ב), מובאר שכלב רצה להניצל מעצת מרגלים, והלך ונשתטח על קברי אבות. אמר להן, אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. ושאלים תוסי' (שם ד"ה אבות), הרי מובאר בגמ' בברכות (ית, א) שהמתים לא יודעים מאומה ואפילו אבות העולם, א"כ מדוע הלך כלב להתפלל בקברי אבות. אמרים תוסי', שעל ידי שמתפלל אצל הקברים, מודיע להם שכך נתפלל. מובאר בדברי התוסי' שמותר להתפלל על הקברים, ככה"ג שמוגדר שכביכול מודיע למת מה צורכו, והמת יעורר רחמי שמים בעבורו. אולם מחמת תקצר היריעה מהלכיל ציינו שעסקנו בסוגיא זו בעיונים על הדף תענית טז, ונביא כאן אך את דברי המשנה ברורה על דברי הרמ"א בהלכות ר"ה (סוף סי' תקפ"א), שיש מקומות שנהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנונות. וכתב המ"ב (ומקורו מהבאר היטב) שהוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר. אך אל ישים מנחתו נגד המתים, אך יבקש מהשם יתברך שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר.}

סיכום הדף נושא: קדימה בנחלה.

"ויאמרו ירשת פליטה לבנימין ולא ימחה שבט מישראל" ביאר רבי יצחק מבית מדרשו של רבי אמי, לאחר מעש פילגש בגבעה שנשארו משבט בנימין מעט אנשים, **חששו** לנחלת השבט ואם תירש בת הבן הנשואה לשבט אחר, תעביר הנחלה לשבט אחר, **לכך תקנו** ע"י הפקר ב"ד הפקר, שירשו האחים והבנים ולא הבנות (ועי' ברש"י ב"מ).

אמר רבי יוחנן בשם רשב"י, כל מי שאינו מניח בן לירושן הקב"ה שגאמר **"והעברתם את נחלתו לבתו"** ולשון **"עברה"** כתוב בנבואת צפניה "יום עברה היום ההוא".

"אשר אין חליפות למו ולא יראו אלקים" **נחלקו רבי יוחנן ורבי יהושע**, למ"ד הכוונה למי שאינו משאיר בן למלא מקומו. **למ"ד** מי שאינו משאיר תלמיד בעולם למלא מקומו. **מבאר הגמ'** שרבי יוחנן הוא זה שאמר שהכוונה למי שאינו משאיר תלמיד, שהרי רבי יוחנן ניחם אבלים ע"י עצם של בנו העשירי ששיכל בחייו, **ואם סבר** שמי שאינו מניח בן נחשב שאינו ירא אלקים לא היה מנחם בזה אבלים ולא היה מפרסם דבר רע. **דוחה הגמ'**, שהרי לא יתכן לומר שרבי יהושע סבר שהכוונה לבן, **שהרי רבי יהושע** היה הולך לנחם אבלים רק למי שנפטר בלא בנים, שלמד "בכו בכה" לשיטת רב יהודה בשם רב שהכוונה למי שנפטר בלא בן זכר, **ולא מסתבר** שסבר רבי יהושע שמי שנפטר בלא בן אינו ירא אלקים והיה הולך לנחמו. **אלא מסקנת הגמ'**, רבי יהושע אמר בלא תלמיד, ורבי יוחנן אמר בלא בן, **אולם** אמר בשם רב רשב"י, והוא לא סבר כן שהרי ניחם עם עצם בנו.

דרש רבי פנחס בן חמא, א. "והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא", **בדוד נאמר** לשון שכבה היות והשאיר בן אחריו, משא"כ יואב שלא השאיר בן אחריו אמר בו לשון מיתה. **ומבאר הגמ'** שהכוונה הניח בן כמותו למלא את מקומו, שדוד הניח את שלמה המלך, ואילו יואב לא הניח כמותו, שהרי בן בסתם היה לו כמבואר "מבני יואב עבדיה בן יהיאל". **ב.** קשה **עניות בביתו** של אדם יותר מחמשיים מכות, ולמד מהנאמר אצל איוב שאמר "הנני חנוני אתם רעי כי יי אלוך נגעה בי" ואמרו לו "השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעניי" **היינו ד'** מרחם עליך ולא בנינו אותך. **ואיוב אמר ד'** הכוונה 50 מכות, שהרי במצרים לקו 10, והיה אצבע, נמצא בחשבון שעניות קשה מיד היינו 50 מכות. **ג.** כל שיש לו חולה **ילך לחכם** ויבקש רחמים שנאמר "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה".

למדנו במשנה שכל הקודם בנחלה, הרי שצאצאי קודמים, והאב קודם לכולם (מלבד בן או בת וצאצאיהם). **הסתפק רמי בר חמא**, מי קודם "אבי אביו של מת" או "אחי האב של המת", **כגון** אברהם וישמעאל בנכסיו של עשו (אברהם הוא סבו של עשו, וישמעאל הוא אח אביו יצחק). **אמר רבא**, מובאר ברור במשנה שהאב קודם לכל וא"כ ירשה משמשת דרך יצחק לאברהם, **ומבאר הגמ'** שרמי בר חמא מחמת חריפותו לא עיין בשאלה זו. **הסתפק רמי בר חמא**, "אבי אביו של מת" ו"אחיו של מת", כגון אברהם ויעקב בנכסיו של עשו, מי קודם. **אמר רבא** אף זה מובאר שאב קודם לכל יוצאי יריכו, א"כ האב קודם לאחי המת, וממילא אף אבי האב. **מבאר הגמ'** שרמי בר חמא סבר, שיש קדימה לאב ביוצאי יריכו, **היינו** בניו מאשתו האב קודם. **אולם** ליוצאי ירך בנו, יתכן שלא נאמרה קדימת האב, שהרי אביו של מת זכר, ולא ממשך לעלות אלא מוריש לבנו (הוא אח של מת). **מוכיחה הגמ'** מדברי המשנה שמשמע כדעת רמי בר חמא שהרי מובאר "כל הקודם בנחלה יוצאי יריכו קודמין" **כלומר** אם אביו של מת היה קיים, היה קודם לסבו של מת, א"כ גם כאשר אביו של מת אינו, זוכה על מנת לזכות לבנו ולא תעלה הירושה למעלה.

מבאר המשנה את חלקי הנחלה שקיבלו בנות צלפחד, **א.** חלק אביהם שירש כיוצאי מצרים. **ב.** חלק צלפחד שהוא עצמו ירש עם אחיו בנכסי חפר אביהם. **ג.** צלפחד היה ראוי ליטול ב' חלקים היות והיה בכור בחללת אביו (אמנם אין הכוונה לומר לראוי לבא אלא אף ורק במוחזק, מ"מ נחלת ארץ ישראל היתה מוגדרת כמוחזק ביוצאי מצרים).